

Erityisen tuen opas työpaikkaohjaajalle

Hyväksytty 16.3.2021 esimiesfoorumi, Koulutuskeskus JEDU

Päivitetty 19.12.2022

Sisältö

Johdanto	3
Erityinen tuki ja vaativa erityinen tuki	4
HOKS	4
Työpaikalla tapahtuva oppiminen ja näyttö.....	4
Roolit työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa	6
Työpaikkaohjaaja.....	6
Opiskelija	6
Opettaja	7
Vinkkejä itseluottamuksen tukemiseen	8
Vinkkejä aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden tukemiseen	8
Vinkkejä työtehtävien hahmottamisen tukemiseen	9
Palautteen antaminen ja arviointi	10
Apuvälineitä opiskelun tukemiseen	11
Osaamisen osoittamisen eli näytön aikana tukikeinoja ovat esimerkiksi	11
Oppimisvaikeudet.....	12
Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö.....	14
Toiminnanohjauksen ja sosiaalisen hahmottamisen häiriöt	15
Mielenterveysongelmat.....	16

Johdanto

Tämä opas on tarkoitettu työpaikkaohjaajille lisäämään tietoisuutta erilaisista oppijoista ja heidän opintojensa tukemisesta Koulutuskeskus JEDUssa sekä työpaikoilla tapahtuvan oppimisen aikana. Opas pohjautuu Koulutuskeskus JEDUn Erityisen tuen opetus- ja ohjaussuunnitelmaan (ETU-suunnitelma), jonka koulutuskeskuksen johtoryhmä on hyväksynyt 29.9.2020.

Ammattiin opiskelevat ovat hyvin erilaisia niin taustoiltaan kuin vahvuuksiltaan. Heidän ikänsä, elämäntilanteensa ja osaamisensa vaihtelevat. Jokaisella opiskelijalla on erilaiset tarpeet ja tavoitteet. Tämän vuoksi he tarvitsevat yksilöllistä, joustavaa ohjausta ja mahdollisesti erityistä tukea työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa.

Ammatillisen koulutuksen tarkoituksena on tuottaa osaamista, jolla pärjätään tulevaisuuden työelämässä. Työelämässä oppiminen on motivoiva tapa hankkia ammattiosaamista aidoissa työtilanteissa ja -ympäristöissä. Ammattiosaamisen lisäksi työpaikalla tapahtuvan oppimisen aikana opitaan paljon myös hyödyllisiä tietoja ja taitoja, kuten työelämän pelisääntöjä, tiedon soveltamista käytäntöön ja erilaisia arvoja.

Ammatillisessa koulutuksessa oppilaitoksen ja työpaikan välinen yhteistyö on avain onnistuneeseen oppimiseen. Opiskelijalle muodostuu myönteinen käsitys itsestään tulevana osaajana ja ammattilaisena. Työpaikka voi saada osaavan ja tehokkaan oppijan ja mahdollisesti tulevan työntekijän.

Erityinen tuki ja vaativa erityinen tuki

Oppimisen tukemisessa hyödynnetään moniammatillista yhteistyötä ja kokonaiskuntoutuksellista otetta. Kokonaiskuntoutuksellisella otteella tarkoitetaan opiskelijan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tukemista opintojen aikana.

Erityisen tuen toteuttamisessa toimitaan Opetushallituksen antamien tukitoimien perusteiden ja määräysten, Koulutuskeskus JEDUn tutkintokohtaisten toteuttamissuunnitelmien sekä erityistä tukea koskevan lainsäädännön ja ohjeiden mukaisesti.

HOKS

HOKS on lyhenne sanoista opiskelijan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma. Kaikille opiskelijoille laaditaan HOKS heti opintojen alussa ja laadintaa kutsutaan myös opintojen henkilökohtaistamiseksi. Henkilökohtaistamisella mahdollistetaan yksilölliset ja joustavat opintopolut sekä opintoja tukevan ohjauksen ja tuen suunnittelu.

Yleensä suunnitelman laativat opettaja ja opiskelija yhdessä. Työnantajan edustaja osallistuu HOKSin laadintaan vain niiltä osin, jotka koskevat työpaikalla järjestettävää koulutusta. (JEDUn ETU-suunnitelma)

Työpaikalla tapahtuva oppiminen ja näyttö

Ennen työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja näyttöä vastuupettaja tai työpaikalla tapahtuvaa oppimista ohjaava opettaja käy ohjauskeskustelun opiskelijan kanssa tämän osaamisesta ja valmiuksista lähteä työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen. Tarvittaessa keskusteluun osallistuu muita toimijoita, kuten ohjaaja, opinto-ohjaaja tai muu sovitettu vastuhenkilö. Ohjauskeskustelussa käydään läpi tutkinnon osan osaamistavoitteet / tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset sekä suunnitellaan mitä osaamista opiskelija hankkii työpaikalla ja mikä tai millainen työpaikka voisi tulla kysymykseen sekä mitä tukitoimia opis-

kelija mahdollisesti tarvitsee työpaikalla oppimisen aikana ja näytössä. Lisäksi suunnittelussa huomioidaan suorittaako opiskelija työpaikalla oppimisen koulutussopimuksella vai oppisopimuksella.

Jos arvioidaan, että tutkintotavoitteisessa koulutuksessa opiskelija ei saavuta T1-tason ammattitaitovaatimuksia, voidaan tutkinnon osan osaamistavoitteita mukauttaa ja opiskelijalle laaditaan näyttöä varten yksilölliset arviointikriteerit.

Ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa ammattitaitovaatimuksista ei voi poiketa. Tutkinnon perusteissa voidaan määrätä, missä kohtaa ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista ei voida poiketa tai miten tutkinnon osan osaamisen arviointia ei voida mukauttaa. Toistaiseksi tällaisia määräyksiä on vain muutamassa tutkinnon perusteis-

sa, kuten sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon perusteissa.

Ohjaava opettaja kirjaa työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen ja näyttöihin liittyvät tukitoimet sekä tutkintotavoitteisessa koulutuksessa ammattitaitovaatimusten tai osaamistavoitteiden mukauttamisen opiskelijan HOKSiin. (JEDUn ETU-suunnitelma)

Roolit työpaikalla oppimisessa

Työpaikkaohjaaja

- vastaa opiskelijan ohjauksesta
- perehdyttää opiskelijaa yhdessä työyhteisön kanssa
- perehtyy oppimisen tavoitteisiin ja tutkinnon perusteisiin
- suunnittelee, organisoi ja ohjaa tavoitteisiin perustuvia työtehtäviä
- antaa palautetta opiskelijan kehittämisestä

...ää opettajan

Opiskelija

- osallistuu omien opintojen suunnitteluun
- hankkii osaamista työssä, oppilaitoksessa ja muissa ympäristöissä
- pääsee osaksi työyhteisöä ja monipuolisia työtehtäviä
- saa ohjausta työpaikkaohjaajalta, opettajalta ja koko työyhteisöltä
- saa monipuolista palautetta oppimisestaan
- suunnittelee osaamisen näyttöjä opettajan ja työpaikan kanssa

Opettaja

- kartoittaa opiskelijan osaamis-
tarpeet ja niihin vastaavan tut-
kinnon osan/osat
- suunnittelee opiskelijan ja työ-
paikan edustajan kanssa toteut-
tavat opinnot eri oppimisympä-
ristöissä
- ohjaa opiskelijan oppimispro-
sessia
- kartoittaa ja järjestää opiskelijan
tarvitseman tuen
- ohjaa opiskelijaa ja työpaikka-
ohjaajaa näyttöjen toteuttami-
seen
- toteuttaa yhdessä arvioinnin
työpaikan kanssa

lit ia-tehta-

Vinkkejä itseluottamuksen tukemiseen

- käytä riittävästi aikaa työhön perehdyttämiseen ja uusien työtehtävien omaksumiseen
- tue ja ohjaa työtehtävä alkuun
- varmista ohjeiden ymmärtäminen
- tarkista tehtävien suorittaminen alussa
- korjaa virheet välittömästi
- rohkaise ja kannusta
- kasvata opiskelijan vastuuta pienin askelin
- ota opiskelija mukaan työyhteisön vuorovaikutustilanteisiin

Vinkkejä aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden tukemiseen

- laadi opiskelijan kanssa työtehtävät riittävän realistiseksi
- rauhallinen työympäristö
- anna selkeät ja lyhyet ohjeet
- ohjaa yksi asia ja tehtävä kerrallaan
- rytmitä työt sopiviksi
- pyri antamaan vaihtelevia työtehtäviä päivän mittaan
- opasta yhdessä tehden ja anna aikaa työtehtävien omaksumiseen
- pyydä opiskelijaa kertomaan, miten hän aloittaisi työtehtävän tekemisen
- kannusta opiskelijaa kysymään

Vinkkejä työtehtävien hahmottamisen tukemiseen

- suunnittele työtehtävät yhdessä opiskelijan kanssa
- aikatauluta ja tauota työtehtävät opiskelijan tarpeiden mukaan
- paikkojen ja tavaroiden näyttäminen uuden työn alussa
- varaa aikaa ohjeiden lukemiseen ja oppimiseen
- lyhyet kirjalliset työohjeet
- kuvalliset työohjeet
- työn näyttäminen
- sido ammatillinen tieto käytännön työhön
- vältä nopeita työympäristön muutoksia

Palautteen antaminen ja arviointi

Palautteen antamisella ja saamisella on suuri merkitys työpaikalla oppimisessa. Se on olennainen osa opiskelijan ohjausta ja liittyy läheisesti myös arviointiin. Palautteen avulla opiskelija saa tärkeää tietoa omista vahvuuksista sekä kehittämiskohteista ja näin hän voi suunnata omia valintojaan niin, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista. Palautteen avulla opiskelija vahvistaa myös itsearviointitaitoja.

Huomioi palautteen annossa, että palaute kohdistuu tekemiseen, ei opiskelijaan ja hänen ominaisuuksiinsa. Palaute pitää olla selkeää, rehellistä, perusteltua, oikeudenmukaista sekä ammatillista kasvua tukevaa. Palaute tulee antaa

välittömästi ilman viivettä, säännöllisesti ja varmistettava, että palaute on ymmärretty.

Työpaikkaohjaaja antaa palautteen yleensä suullisena. Palautteen ymmärtämistä voidaan helpottaa kirjoittamalla tärkeimmät asiat muistiin opiskelijalle tai opiskelija voi äänittää palautteen ja kerrata sitä myöhemmin.

Työpaikkaohjaaja voi auttaa opiskelijaa itsearvioinnissa kysymällä häneltä esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä: Missä asioissa onnistuit? Onko sellaisia asioita, joissa tarvitset ohjausta ja tukea? Millaista palautetta antaisit itsellesi? (TELMA Opas työpaikkaohjaajalle, 13.)

Apuvälineitä opiskelun tukemiseen

- tietokoneille sekä mobiililaitteille ladattavat kuvaus, sanelu, nauhoitus ja sanakirja sovellukset
- tietokoneiden ja mobiililaitteiden muistutustoiminnot
- suurempi tietokoneen näyttö ja kirjasinkoko
- taustavärien vaihto tietokoneella
- tekstinkäsittelyohjelman ja sähköpostin oikoluku
- karttasovellukset

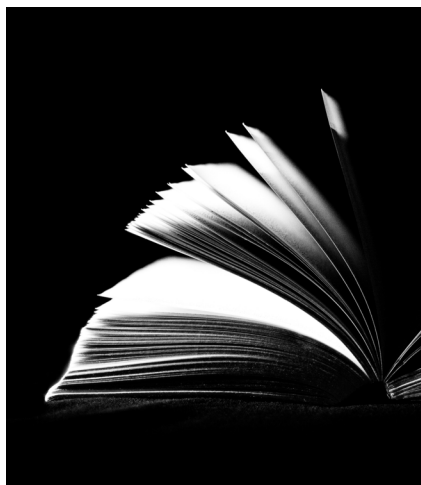
Osaamisen osoittamisen eli näytön aikana tukikeinoja ovat esimerkiksi

- sopivan näyttöympäristön valinta
- osaamisen arvioinnin jakaminen useampaan osaan ja opiskelijalle sopiviin kokonaisuuksiin
- riittävä tuki näyttöön valmistautumisessa, näytön suunnittelussa sekä itse näyttötilanteessa ja itsearvioinnissa
- näyttöä kohtuuttomasti jännittävälle tuttu työpaikkaohjaaja tai tukihenkilö jännittävän tilanteen käsittelyyn (JEDUn ETU-suunnitelma)

Oppimisvaikeudet

Oppimisvaikeudet ovat keskeisin oppimista hankaloittava tekijä. Oppimisvaikeuksien taustalla voi olla perinnölliset syyt tai poikkeavuus, joka on syntynyt esimerkiksi vamman tai sairauden vaikutuksesta. Samalla henkilöllä voi olla useampia erilaisia oppimisvaikeuksia.

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet näkyvät siten, että opiskelijalla on vaikeuksia tekstin lukemisessa ja sisällön ymmärtämisessä. Opiskelija voi myös kokea, etteivät asiat jää muistiin. Ääneen lukeminen tuntuu vastenmieliseltä. Sanojen oikeinkirjoitus, tekstien tuottaminen sekä lomakkeiden täyttäminen voi olla haastavaa. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/lukihairio/>)

Matematiikan oppimisvaikeuksista on kyse silloin, kun peruslaskutaitojen oppiminen on vaikeaa tai näiden oppimistaidoissa on puutteita. Matematiikkaan liittyvät vaikeudet ilmennevät vaikeutena ymmärtää matemaattisia merkkejä, kuten kertomerkkejä ja sulkuja, tai lukumääriä ja mittayksiköitä sekä niiden välisiä suhteita. Matematiikkaan liittyvissä vaikeuksissa numeroita saattaa jäädä pois tai ne saattavat vaihtaa paikkaansa ja osa laskun merkeistä voi muuttua tai kadota. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/matematiikan-vaikeus/>)

Hahmottamisen vaikeuksilla tarkoitetaan ongelmia tulkita omasta kehosta tai ympäristöstä tulevaa tietoa oikein. Opiskelijalla on hankalaa arvioida avaruudellisia suhteita tai suuntia ja vaikeaa hahmottaa osista kokonaisuuksia. Opiskelijalle tuottaa esimerkiksi vaikeuksia ymmärtää milloin useasta pienestä osasta koostuva tehtävä on valmis ja miten eri osiot liittyvät toisiinsa. Suunnan, ajan ja tilan hahmottaminen tuottavat vaikeuksia. Esimerkiksi oikea - vasen sekoittuvat, aikatauluissa pysyminen, paikasta toiseen siirtymiseen ja tehtävien tekemiseen kuluvan ajan arvioiminen tuottaa vaikeuksia. Myös rakennuspiirustusten hahmottaminen sekä kartanlukutaito on heikkoa. Suurissa tiloissa henkilö voi eksyä. Oikeiden

työkalujen tunnistaminen ja löytymisen voi olla haastavaa. Opiskelijan voi myös olla hankalaa hahmottaa laitteiden toimintamekanismeja. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/hahmotusvaikeus/>)

Kielelliset vaikeudet ilmenevät puheen tuottamisessa ja puheen ymmärtämisessä. Puheessa voi olla poikkeavia lauserakenteita ja oikeiden sanojen löytäminen on vaikeaa. Kuullun ja luetun ymmärtäminen on vaikeaa, jolloin pitkien ja monimutkaisten ohjei-

den ymmärtäminen tuottaa ongelmia. Kielelliset vaikeudet voivat vaikuttaa myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen, sosiaalisiin taitoihin ja tunteiden säätelyyn. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/kielellinen-erityisvaikeus/>)

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö

ADHD:lla tarkoitetaan aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriötä, josta käytetään myös nimitystä tarkkaavuus- ja yliaktiivisuushäiriö. Häiriön syyt ovat ensisijaisesti perinnöllisiä, mutta oirekuvan kehittymiseen voivat vaikuttaa lisäksi raskauteen ja synnytykseen liittyvät tekijät, synnynnäiset rakenteelliset ominaisuudet sekä erilaiset psykososiaaliset tekijät.

ADHD esiintyy yleisemmin pojilla kuin tytöillä. ADHD:n keskeisimpiä oireita ovat tarkkaamattomuus, ylivilkkaus ja impulsiivisuus. Jokapäiväisessä toiminnassa oireet näkyvät yleensä vaikeutena hallita omaa toimintaa ja sen suunnittelua, tavallista korkeampana häiriöherkkyytenä keskittymistä vaativissa tehtävissä sekä impulsiivisena ja motorisesti levottomana käyttäytymisenä. ADHD:n aiheuttamat haasteet ovat usein tahdosta riippumattomia ja niihin on mahdollista saada apua. Toisaalta ADHD-oireisella henkilöllä on myös monia erityisvahvuuksia. (<https://adhd-tutuksi.fi/mika-on-adhd/>)

ADD:lla tarkoitetaan ADHD:n tarkkaamattomuuspainotteista alatyyppiä eli tarkkaavaisuushäiriötä, jonka yhteydessä ei esiinny lainkaan yliaktiivisuutta ja impulsiivisuutta tai niitä esiintyy vain vähäisessä määrin. ADD:tä on havaittu esiintyvän tytöillä enemmän kuin pojilla. Tarkkaamattomuudesta kärsivällä henkilöllä on keskittymisvaikeuksia ja tarkkaavuuden säätelyn ongelmia. Hän unohtelee, unelmoi ja vaipuu usein omaan maailmaansa. Hänellä on vaikeuksia aloittaa toimintaa, varsinkin jos se ei ole mieluista. Tekeminen on hidasta ja sitä on vaikeaa viedä johdonmukaisesti eteenpäin. Ajatus karkaa ulkoisten ärsykkeiden vuoksi ja työskentely muuttuu poukkoilevaksi, eikä tehtävät tule valmiiksi tai ne valmistuvat viime hetkellä. Muisti pätkee ja heidän on vaikeaa muodostaa rutiineja. (<https://adhd-tutuksi.fi/mika-on-adhd/>)

Toiminnanohjauksen ja sosiaalisen hahmottamisen häiriöt

Autismi on neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö. Kaikilla autistisella ihmisellä ilmenee vaikeuksia sosiaalisessa kommunikaatiossa, vuorovaikutuksessa sekä mielikuvituksessa. Autismi ei useinkaan näy ulospäin, jolloin ympäristö voi tulkita käyttäytymistä väärin.

Autistinen ihminen haluaa pitää kiinni omista rutiineista sekä ennakoida tulevia tapahtumia ja asioita. Muutoksiin pitää valmistautua ennakolta, jos mahdollista. Säännöt ja sopimukset voivat olla myös tärkeitä.

Autistisilla ihmisillä esiintyy aistisääteilyyn liittyviä erityispiirteitä. Hei voivat olla ali- tai yliherkkiä eri aistimuksille, kuten kosketukselle, äänille, haju- ja makuaistimuksille, väreille, valoille, kivulle sekä lämpötiloille. (<https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/autismi>)

Aspergerin oireyhtymä on myös keskushermoston kehityshäiriö. Asperger ihminen voi tulkita puhuttua ja kirjoitettua kieltä hyvin kirjaimellisesti,

eikä välttämättä havaitse sarkasmia. Toisen ihmisen kanssa keskustellessaan hän voi ilmehtiä ja elehtiä epätavallisesti ja hänellä voi olla vaikeuksia käsitellä ja muistaa puhuttua asiaa.

Asperger-ihmisten on vaikeampaa ymmärtää toisen ihmisen tunteita ja ilmaista omia tunteitaan. Tämän vuoksi hänellä voi olla vaikeuksia muodostaa ystävyyssuhteita tai työelämässä tarvittavia ihmissuhteita. Hänellä voi olla vaikeutta katsekontaktin luomisessa sekä erilainen tapa reagoida ilmeillä ja eleillä.

Asperger-ihmisillä on vaikeuksia sopeutua uusiin tilanteisiin ja toisten ihmisten käyttäytymiseen ja toiminnan tulkinnaan. Hänelle voi olla vaikeaa asettua toisen ihmisen asemaan ja mieltää mitkä toisesta ihmisestä tuntuu. (https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/aspergerin_oireyhtyma)

Mielenterveysongelmat

Useat mielenterveyden ongelmat vaikuttavat väliaikaisesti ihmisen tiedonkäsittelyyn ja oppimiskykyyn. Lisäksi ne haittaavat toimintakykyä eri tavoin ja siten voivat vaikeuttaa opiskelua. Tutkimusten mukaan oppimisvaikeudet lisäävät riskiä mielenterveysongelmiin. Oppimisvaikeudet lisäävät myös riskiä heikkoon koulumenestykseen, joka puolestaan lisää mielenterveyden ongelmia.

Stressi voi haitata oppimista monella tapaa. Voimakas ja pitkäaikainen stressi voi heikentää keskittymistä ja muistin toimintaa. Stressi voi vaikeuttaa nukahtamista ja huonontaa unenlaatua, jonka seurauksena unenpuute heikentää oppimista. Pitkään jatkunut stressi voi johtaa uupumiseen, jonka vuoksi kiinnostus asioihin heikkenee. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/mielen-hyvinvointi/stressi/>)

Masennus on yleinen mielenterveyden pulma ja sen taustalla voi olla perinnöllisyys, jotkin persoonallisuuden piirteet tai somaattinen sairaus, hankala

elämäntilanne tai pitkäaikainen kuormitus. Masennuksen keskeisiä oireita ovat useita viikkoja jatkuva matala mieliala, voimavarojen vähyys sekä mielenkiinnon ja mielihyvän puute. Masentunut on usein voimakkaasti itsekriittinen, kokee syyllisyyttä ja häpeää ja hänellä on univaikeuksia, itsetuhoisia ajatuksia sekä muutoksia ruokahalussa. Masennus näkyy myös hankaluuksina ihmissuhteissa sekä itsestä ja omista asioista huolehtimisen vaikeutena.

Kaiken ikäisillä masennukseen liittyy tyypillisesti tiedonkäsittelyn vaikeutta, kuten pulmia tarkkaavuudessa ja muistitoiminnoissa. Muistiongelmien vuoksi masentunut voi arvioida omat kykynsä todellista heikommiksi. Masentuneella voi ilmetä vaikeuksia myös toiminnanohjauksessa. Ongelmat näkyvät tiedonkäsittelyn hitautena tai tavallista herkempänä toiminnan häiriintymisenä sekä jumiutumisenä. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/mielen-hyvinvointi/masennus/>)

Ahdistus on tavallinen tunne, jonka lähes jokainen ihminen kokee silloin tällöin. Se liittyy usein johonkin vaaran tunteeseen tai voimakasta huolta aiheuttavaan tilanteeseen. Kehossa ahdistus tuntuu hengityksen sekä sydämensykkeen kiihtymisenä, hikoiluna, vatsaoireina ja lihasjännityksinä. Lisäksi ahdistukseen voi liittyä nukkumisvaikeuksia, ärtyneisyyttä ja keskittymisvaikeuksia. Ahdistuneisuuteen voi liittyä myös toistuvia paniikkikohtauksia.

Voimakas tai pitkään jatkunut ahdistus vaikuttaa tiedonkäsittelyyn ja oppimiseen. Ahdistunut henkilö voi tuntea ajatusten lukkiutuvan ja mielensä tyhjäksi. Ajattelu voi keskittyä voimakkaasti huolenaiheiden käsittelyyn, eikä uuden asioiden oppimiselle riitä kapasiteettia. Opiskelija, jolla on oppimisvaikeuksia, kokee usein opiskeluun liittyvää ahdistusta. Tyypillisesti tämä näkyy oppimis- ja testitilanteiden välttelyinä. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/mielen-hyvinvointi/ahdistus/>)

Sosiaalisten tilanteiden pelot ovat hyvinkin yleisiä. Pelot imenevät ensi kerran murrosiässä tai nuorella aikuisella joko vähitellen tai äkillisesti nolona tai häpeällisenä koetun kokemuksen seurauksena. Perinnölliset tekijät lisäävät alttiutta sosiaalisten pelkojen ilmenemiseen.

Sosiaalisista peloista kärsivät pelkäävät tai jännittävät jotain tiettyä sosiaalista tilannetta tai suoritusta, jossa hän joutuu tekemisiin vieraiden ihmisten kanssa tai toisten tarkkailun kohteeksi. Julkiset esiintymiset tai esitelmien pito, kirjoittaminen, syöminen tai juominen vieraiden ihmisten läsnä ollessa aiheuttavat äänen vapinaa, käsien tärinää tai muuta jännittyneisyyttä, jota henkilö ei halua muiden huomaavan. Pelkoa herättävä tilanne aiheuttaa useimmiten ahdistusreaktion, joka voi ilmetä myös paniikkikohtauksena. Pelkoreaktio johtaa usein niitä herättävien tilanteiden välttelyyn tai aiheuttaa eriaisteisia kärsimyksiä tai toimintakyvyttömyyttä. (<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/mielen-hyvinvointi/sosiaalinen-jannittaminen/>)

Kirjallisuutta

- **ADHD ja oppimisen tuki: huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet.** Sandberg, Erja. pS-kustannus. 2018.
- **Hahmotusvaikeudet – vähän tunnettu oppimisen ongelma.** eEriKa : Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia, 1, pp. 4-8. lisäka, R. 2019.
- **Kommunikoinnin häiriöt: Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita.** Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. Launonen, K. & Korpiaakko-Huuhka, A. 2015.
- **Lukemalla ja tekemällä: opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille.** Kairaluoma, Leila; Ahonen, Timo. 2008.
- **Oppimisen vaikeudet.** Ahonen Timo, kirjoittaja, toimittaja; Aro, Mikko, kirjoittaja, toimittaja; Aro, Tuija, kirjoittaja, toimittaja; Lerkkanen, Marja-Kristiina, kirjoittaja, toimittaja; Siiskonen, Tiina, kirjoittaja, toimittaja; meronen, Auli, kuvittaja; Bast, Terese, kuvittaja. Niilo Mäki Instituutti. 2019.
- **Oppimisvaikeudet: neuropsykologinen näkökulma.** Lyytinen, Heikki. WSOY. 2002.
- **Minullako oppimisvaikeus?** Hämäläinen, Riitta, toimittaja; Oksanen, Salla, toimittaja; Valkama, Isma, valokuvaaja. Erilaisten oppijoiden liitto 2015.
- **”Mutta onko tämä lapsi koulukuntoinen?”** Koulunkäyntikyvyn arviointi ja tukeminen. Lääkärilehti 3/2019(74), pp. 114-120. Puustjärvi, A. & Luoma, I. 2019.
- **Porkkanaa, ei keppejä: työkaluja neurokirjon ja autismikirjon lasten ja nuorten kanssa toimimiseen.** Valo, Mimosa. 2019.

Verkkosivuja

- **Erilaisten oppijoiden liitto.** www.eoliitto.fi/
- **Niilo Mäki Instituutti.** www.nmi.fi/
- **Oppimisvaikeus.fi.** <https://oppimisvaikeus.fi/>
- **Selkokeskuksen verkkokirjat ja selkokirjatietokanta.**
<https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/selkokirjatietokanta/>
- **Vaativan erityisen tuen VIP-verkosto.** <https://vip-verkosto.fi/>
- **Valteri – valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus.** www.valteri.fi/
- **Vates säätiö.** www.vates.fi/
- **Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin verkosta ladattava maksuton materiaali sekä myynnissä oleva materiaali.**
www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tuotteet/muu-materiaali/
- **Tietoverkkövälitteinen peruslukutaidon sekä matematiikan oppimisvaikeuksien oppimisvalmiuksien oppimis- ja arviointiympäristö.**
www.lukimat.fi/etusivu

Lähteet

Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. Opetushallitus. 26.03.2018.

